

Yehor Brailian*

CONTEMPORARY UKRAINIAN HISTORIOGRAPHY OF ANCIENT ROME CIVILISATION

Abstract: The article analyses modern Ukrainian historiography of ancient Roman civilisation. It identifies the main areas of research and promising topics for Ukrainian classical scholars and archaeologists. Classical studies are an integral part of studies in world history and the history of Ukraine. The relevance of the article lies in characterising topics that have already been covered in the works of historians, as well as focusing on methodological approaches in Ukraine to interpreting the past of Ancient Rome and its legacy on the territory in Ukraine.

The article proposes a classification of studies according to the degree of analysis of ancient Roman history: general works, dissertations, works on Roman foreign policy, Roman society, numismatics, and military history. It is emphasised that research on Ancient Rome is interdisciplinary in nature, as it includes methods from history, archaeology, and special historical disciplines. The approaches of various schools of Ukrainian ancient scholars are summarised and the peculiarities of studying ancient Roman history are shown. The Kyiv, Galician, and Kharkiv schools are highlighted.

The head of the Kyiv school of research into Ancient Roman civilisation is Professor Viktor Stavniuk, whose students study the political biographies of Lucius Cornelius Sulla and Gnaeus Pompeius Magnus, the distinctive features of military history in the late Republic and the early Roman Empire, as well as religious policy under Constantine the Great. Biography and prosopography are important areas of research into the civilisation of Ancient Rome, given the role of the individual in history. The second school is the Galician school, represented by scholars from Lviv and Drohobych. For instance, Viktor Humennyi of the Ivan Franko National University of Lviv studies the relations between the Roman Empire and Parthia, whilst Professor Oleg Petrechko of the Ivan Franko State Pedagogical University of Drohobych examines the socio-political development of the Roman Empire during the Principate (1st–3rd centuries AD). The third school is the Kharkiv school, whose founder can be considered Viktor Kadeev (1927–2012). Kadeev researched issues related to the ancient city-states of the Northern Black Sea region, in particular the history of Chersonesos Taurica. One of Viktor Kadeev's students was the archaeologist Vitalii Zubar (1950–2009), who studied the presence of Roman legions in Crimea, as well as Chersonesos Taurica.

Methodological approaches used by scholars in Europe and North America remain promising for Ukrainian historians and archaeologists: the history of animals, the history of the environment, and the history of emotions. At the same time, topics related to Roman influences in the city-states founded by the ancient Greeks in the Northern Black Sea region remain relevant, both in academic terms and in the context of public history.

Keywords: historiography, antiquity, Ancient Rome, Crimea, world history, Sulla, Roman provinces, Parthia

---

* *Brailian Yehor* – Candidate of Historical Sciences, Associate Professor of Department of History and Archaeology, State Institution «Taras Shevchenko National University of Luhansk» (Lubny, Poltava region, Ukraine);
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9007-135X>; e-mail: yehorbrailian@luguniv.edu.ua

СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ІСТОРІОГРАФІЯ ЦИВІЛІЗАЦІЇ СТАРОДАВНЬОГО РИМУ

Анотація: У статті проаналізовано сучасну українську історіографію цивілізації Стародавнього Риму. Визначено основні напрями досліджень і перспективні теми для українських античників та археологів. Антикознавство є невід'ємною частиною студій із всесвітньої історії та історії України. Актуальність статті полягає у тому, щоб охарактеризувати теми, які вже знайшли висвітлення у працях істориків, а також акцентувати увагу на методологічних підходах в Україні щодо інтерпретації минулого Стародавнього Риму та його спадщини на території України.

У статті запропоновано класифікацію праць за ступенем аналізу давньоримської історії: загальні праці, дисертації, праці про зовнішню політику Риму, римське суспільство, нумізматику, військова історія. Окремо наголошено на тому, що дослідження про Стародавній Рим мають міждисциплінарний характер, адже включають в себе методи історії, археології, спеціальних історичних дисциплін тощо. Узагальнено підходи різних шкіл українських античників і показано особливості вивчення давньоримської історії. Виділено київську, галицьку та харківську школи.

Керівником київської школи дослідження цивілізації Стародавнього Риму є професор Віктор Ставнюк, чий учні досліджують політичні біографії Луція Корнелія Сулли, Гнея Помпея Великого, особливості військової історії пізньої республіки та ранньої Римської імперії, а також релігійну політику за Константина Великого. Біографістика та просопографія є важливими напрямками досліджень цивілізації Стародавнього Риму, враховуючи роль особи в історії. Другою школою є галицька, представлена науковцями зі Львова та Дрогобича. Так, Віктор Гуменний із Львівського національного університету імені Івана Франка досліджує питання відносин Римської імперії та Парфії, а професор Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка Олег Петrenchко вивчає суспільно-політичний розвиток Римської імперії за епохи принципату (1-3 ст. н.е.). Третьою школою є харківська, чий засновником можна вважати Віктора Кадеєва (1927-2012). В. Кадеєв досліджував питання, пов'язані з античними містами-державами Північного Причорномор'я, зокрема історію Херсонеса Таврійського. Одним з учнів Віктора Кадеєва є археолог Віталій Зубар (1950-2009), який вивчав присутність римських легіонів на території Криму, а також Херсонес Таврійський.

Залишаються перспективними для українських істориків та археологів методологічні підходи, які використовують науковці в Європі та Північній Америці: історія тварин, історія навколишнього середовища, історія емоцій. Водночас тематика, пов'язана з римськими впливами у полісах, заснованих стародавніми еллінами у Північному Причорномор'ї, залишається актуальною, як в академічному аспекті, так і публічної історії.

Ключові слова: історіографія, античність, Стародавній Рим, Крим, всесвітня історія, Сулла, римські провінції, Парфія

* Браїлян Єгор Сергійович – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії та археології, Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (Лубни, Полтавська обл., Україна); ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9007-135X>; e-mail: yehorbrailian@luguniv.edu.ua

Вступ. Історія Стародавнього Риму посідає одну з важливих сторінок минулого, яку аналізують історики починаючи від сучасників тих подій. Давньоримська цивілізація, яка несе свій початок від легенди про заснування 21 квітня 753 р. до н.е. Риму Ромулом і Ремом справила значний вплив на розвиток Європи та решти територій, які були під владою Риму (Причорномор'я, Близький Схід, Північна Африка). Спадщина Стародавнього Риму є в традиції кодифікації законів, системи доріг, які поєднували Римську імперію, латиною, яка дала початок окремій групі латинських мов і багатьох інших феноменів науки, технологій і культури.

Мета статті полягає у тому, щоб проаналізувати сучасну українську історіографію цивілізації Стародавнього Риму в теоретико-методологічному контексті історичної науки.

Огляд літератури та джерел. Питання історії Стародавнього Риму почали вивчатися українськими істориками ще у 19 ст. Так, можна згадати праці Михайла Драгоманова (1841-1895) – видатного українського філософа, культуролога, історика й інтелектуала¹. Про його внесок в антикознавство написали дослідження (кандидатські дисертації) Віталій Лагодзінський та Антон Крижевський.

Ці студії дозволили узагальнити внесок М. Драгоманова та показати його інтерпретацію історії Римської республіки та Римської імперії у контексті методології історії 19 ст. В. Лагодзінський зазначив, що М. Драгоманов у своїх історичних працях прагнув здійснити верифікацію оцінок тих чи інших подій античними авторами (Публій Корнелій Тацит, Гай Саллюстій Крісп). М. Драгоманов вважав, що у давньоримських авторів була відсутня як така ідея прогресу. Водночас ідея про «золотий вік» (пошук ідеального часу в минулому з відповідною героїзацією) була притаманна давньоримському суспільству на думку М. Драгоманова.

Про українську історіографію цивілізації Стародавнього Риму писали тезово історики у своїх дисертаційних дослідженнях, а також в окремих наукових публікаціях, які стосувалися розвитку історичної науки в університетах. Згадаємо деяких істориків, чії праці буде проаналізовано нижче: Андрій Пількевич, Катерина Шіцина, Дмитро Пуховець, Андрій Коваль, Олег Петречко, Віктор Гуменний, Олександр Бандровський.

Відзначимо оглядову статтю О. Бандровського, присвячену вивченню історії стародавнього світу у Львівському університеті². Ярослав Калакура у своєму підручнику з української історіографії аналізує сучасних українських науковців з всесвітньої історії, у тому числі з античності³.

Оглядову статтю про українську історіографію античності написав О. Петречко⁴, де показав які історики та які теми з історії Стародавньої Греції та Стародавнього Риму досліджували у другій половині 20 ст.

---

¹ *Лагодзінський В.В.* Антикознавчі студії М.П. Драгоманова: дис.... к. іст. н. Київ, 2014. 196 с.; *Крижевський А.В.* Антикознавство в Університеті св. Володимира (1834-1919): дис.... к. іст. н. Київ, 2015. 263 с.

² *Бандровський О.* Вивчення історії стародавнього світу у Львівському університеті. *Археологічні дослідження Львівського університету.* 2005. Вип. 8. С. 115-121.

³ *Калакура Я.С.* Українська історіографія: курс лекцій. 2-е вид., доп. Київ: Генеза, 2012. 512 с.; *Калакура Я.С.* Українська історіографія на переломі: від методологічного монізму до європейських орієнтирів. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2022. 464 с.

⁴ *Петречко О.* Антикознавство в Україні в другій половині ХХ століття (проблематика та огляд публікацій). *Дрогобицький краєзнавчий збірник.* 2003. Вип. VII. С. 434-445.

Окрім істориків з ключових університетів у Києві, Харкові та Львові, О Петречко зазначив і про Одеський державний університет (тодішня назва), де працював антикозавець професор Петро Каришковський (1921–1988). Також ним згадано істориків з Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича (С. Пивоваров, Ю. Макар) і про внесок члена-кореспондента НАНУ з Інституту археології С. Крижицького у дослідження Ольвії.

Джерелами статті є історичні дослідження (наукові статті, монографії, дисертації, матеріали конференцій) сучасних українських істориків.

Виклад основного матеріалу. В Україні існує декілька центрів дослідження історії Стародавнього Риму. У першу чергу це провідні університети: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Львівський національний університет імені Івана Франка, Харківський національний університет імені Василя Каразіна, Одеський національний університет імені Іллі Мечникова. Разом з тим, варто нагадати про ключові академічні установи, де теж вивчають історію та археологію Стародавнього Риму – Інститут археології та Інститут історії України Національної академії наук України. Загалом можемо виділити декілька новітніх шкіл з вивчення історії Стародавнього Риму в Україні – київська, галицька та харківська.

Засновником київської школи є Віктор Ставнюк – доктор історичних наук, професор, який з 2010 р. є завідувачем кафедри історії стародавнього світу і середніх віків історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка. В. Ставнюк сформував свою наукову школу завдяки продовженню традицій, сформованих ще в Університеті імені св. Володимира з дослідження античності, зокрема Стародавнього Риму вже на початку 21 ст.⁵ Ним було підготовлено практикум⁶ і посібник з латинської мови⁷, він є автором численних праць з історії та історіографії античності⁸. Крім того, В. Ставнюк вже понад 30 років читає нормативний курс «Історія Стародавньої Греції і Риму» для студентів історичного факультету КНУ⁹. На думку дослідника, європейськість як елемент української ідентичності має проявом рецепцію античної спадщини. Це, до речі, відрізняє українських науковців від російських. В. Ставнюк показав це на прикладі М. Драгоманова, який в Університеті св. Володимира захистив магістерську дисертацію під назвою «Питання про історичне значення Римської імперії і К.К. Тацит», хоча його сучасники росіяни, наприклад Олександр Герцен чи Микола Чернишевський не зверталися до тематики античності.

Тематика наукових студій учнів В. Ставнюка є різнобічною та динамічною. До київської наукової школи з вивчення цивілізації Стародавнього Риму під керівництвом В. Ставнюка можемо віднести наступних науковців: О. Жданович, А. Пількевич, К. Шіцина, Д. Пуховець, А. Коваль.

---

⁵ Ставнюк Віктор Володимирович. URL: <https://am.history.knu.ua/gallery/category/4-3>

⁶ Ставнюк В. Латинська мова. Практикум: практичні заняття, класичні та християнські тексти, словник. Київ: Аквілон-Плюс, 2000. 240 с.

⁷ Ставнюк В. Латинська мова. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Аквілон-Плюс, 2009. 352 с.

⁸ Ставнюк В. Античні студії і формування історико-філософських поглядів Михайла Драгоманова. *Український історичний журнал*. 1998. № 6. С. 46–54; Ставнюк В. Актуальні питання дослідження античної цивілізації. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія Історія*. 2006. Вип. 83. С. 81–82; Ставнюк В. Історія Давньої Греції. Навчальний посібник. Чернівці: «Місто», 2022. 552 с.

⁹ Казьмирчук Г.Д. (ред.). Історичний факультет Київського національного університету імені Тараса Шевченка: минуле й сьогодні. Київ, 2004. С. 101.

Олеся Жданович досліджує питання пізньої Римської імперії, раннього християнства та історії Візантії. На основі її кандидатської дисертації, вона підготувала монографію про аріанство у Римській імперії 2-3 ст.¹⁰ Авторка відзначила особливості ідеологічної кризи в Римі як наслідок завоювань і переходу від республіканського ладу до імперії. Водночас якоїсь єдиної релігії у Римській імперії не існувало, а натомість були синкретичні культури (де було поєднання різних богів і вірувань) та філософські ідеї. Частково це було переосмислення давньогрецької традиції, наприклад неоплатонізм. Тим паче, що грецька та римська міфологія були схожими через апропріацію Римом еллінської культури.

Схожу тематику з О. Жданович вивчає Дмитро Пуховець, науковими інтересами якого є епоха Константина Великого (римський імператор у 306–337 рр.), а також релігійна політика пізньої Римської імперії¹¹. Історик аналізує те, як Константин сприймав християнство і чому тривалий час було приховано факт того, що він охрестився лише перед смертю у 337 р., а не як було сказано у легенді про важку хворобу (сказ) як причину навернення у християнську віру. Але прибічником християнства римський імператор став перед битвою при Вероні у 312 р. під час походу проти Марка Аврелія Валерія Максенція. Таким чином Д. Пуховець прийшов до висновку, що зовнішня небезпека стала каталізатором християнізації Константина, а відтак і Римської імперії.

Андрій Пількевич, який захистив кандидатську дисертацію про соціально-економічний вимір римської армії епохи пізньої Республіки та ранньої Римської імперії¹², і спеціалізувався на тематиці військової історії¹³, нині вивчає рецепції античності у сучасній масовій культурі¹⁴. А. Пількевич зазначає, що в основі сучасних відеоігор у жанрі фентезі лежить також і греко-римська міфологія. А. Пількевич наголошує, що реформи Гая Марія, які були проведені у 107 р. до н.е. були свідченням того, що служба у римській армії була вже не обов'язком громадян, а професійною діяльністю. Це означало, що військо ставало таким самим місцем роботи, як ремесло чи торгівля. Реформування мало наслідком дискусію про грошове забезпечення армії – фактор, який буде впливати на подальшу історію Стародавнього Риму.

Катерина Шіцина вивчає біографію Луція Корнелія Сулли (138–78 рр. до н.е.), його

¹⁰ Жданович О. Аріанство в епоху Константина Великого. Київ: Інститут історії України НАН України, 2009. 222 с.

¹¹ Пуховець Д. Навернення Константина Великого у християнство: традиція та реальність. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Сер. Історія*. 2009. Вип. 96. С. 52–55.; Пуховець Д. Становище язичників у Римській імперії в 380-ті рр. від Р.Х. за промовою Лібанія «Про Храми». *Емінак*. 2020. № 3 (31). С. 189–198. DOI: [https://doi.org/10.33782/eminak2020.3\(31\).447](https://doi.org/10.33782/eminak2020.3(31).447)

¹² Пількевич А. Трансформація моделі соціально-економічного устрою збройних сил Риму (кінець II ст. до н.е. – 117 р. н.е.): дис... к. іст. н.: 07.00.02. Київ, 2010. 204 с.

¹³ Пількевич А. Розвиток ветеранського землеволодіння в I ст. до н.е. *Гілея*. 2009. № 26. С. 5–12; Пількевич А. Ветерани армії в структурі римського соціуму (I ст. до н.е. – початок II ст. н.е.). *Гілея*. 2010. № 34. С. 19–27; Пількевич А. Реформи Гая Марія в системі політичних та соціально-економічних трансформацій в пізній Римській республіці. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія Історія*. 2017. № 132. С. 43–45.

¹⁴ Пількевич А. Структура відображення історико-міфологічних образів у відеоіграх MMORPG у жанрі фентезі. *Етнічна історія народів Європи*. 2019. Вип. 59. С. 104–107. DOI: <https://doi.org/10.17721/2518-1270.2019.59.18>; Пількевич А. Теоретико-методологічні перспективи сучасної популярної культури. *Етнічна історія народів Європи*. 2021. Вип. 65. С. 125–129. DOI: <https://doi.org/10.17721/2518-1270.2021.65.15>

політичну діяльність, а також історію Римської республіки II-I ст. до н.е.¹⁵ На прикладі Сулли, на думку К. Шіциної, можна простежити тенденції розвитку Риму, який з республіки став монархією. Тим паче, що дослідження політичної біографії Сулли включає в себе міждисциплінарний підхід, де поряд з історичними методами є концептуальні підходи соціології, психології та політології. Серед причин зростання впливу Сулли, К. Шіцина вказує на зменшення політичного впливу сенату.

Науковиця з 2022 р., через російське повномасштабне вторгнення в Україну, знаходиться в Італії, де працює науковим співробітником храмового комплексу у Террачині біля Риму¹⁶. Відтак К. Шіцина продовжує свою наукову роботу з дослідження античної історії.

Андрій Коваль у своїй кандидатській дисертації та статтях досліджував політичну діяльність Гнея Помпея Великого¹⁷. На думку історика, кар'єра Гнея Помпея може слугувати хрестоматійним прикладом того, як криза управління в Римській республіці I ст. до н.е. означала нездатність соціальних і політичних інститутів врегулювати її. Саме тому на політичній арені з'явилися такі люди як Гней Помпей, які були здатні радикальними методами навести лад. Водночас А. Коваль вважає, що історики приділили недостатньої уваги постаті Гнея Помпея. Він вказує, що часи Гнея Помпея в історіографії позначаються різними термінами: «римська революція», «криза і занепад Римської республіки», «епоха громадянських війн». Це була епоха полководців, які почали використовувати військову силу не лише для завоювання територій, але й для впливу на політику в Римі.

Історію тіла, як методологічний підхід до вивчення цивілізації Стародавнього Риму, використовує науковиця з кафедри історії мистецтв історичного факультету КНУ Євгенія Федченко¹⁸. Вона проаналізувала те, як змінювалося соціальні інститути в Римі у контексті гендерних ідентичностей. Є. Федченко дослідила цей аспект через мозаїки, фрески, скульптури з різних міст Апеннінського півострова. Історикиня використовує методологічні підходи гендерної історії та історії сексуальності.

У наукових працях Є. Федченко зазначено, що гендерно-соціальна модель у

¹⁵ Шіцина К.В. Політична діяльність Сулли під час Мітрідатових війн. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія Історія*. 2009. Вип. 96. С. 60-62; Шіцина К.В. Суспільно-політична діяльність Луція Корнелія Сулли: дис... к. іст. н. Київ, 2011. 199 с.

¹⁶ Лебедева А. Після 10 років на держслужбі вдалося повернутися до історичної спеціальності. Історія українки, що переїхала в Італію через вторгнення. URL: <https://cutt.ly/xtVIFvV7>

¹⁷ Коваль А.П. «Non expetere расет»: мотиви Помпея і Цезаря для війни. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія Історія*. 2017. Вип. 34, № 3. С. 21-25; Коваль А.П. Військово-політична та суспільна діяльність Гнея Помпея Великого: дис... канд. іст. наук: 07.00.02. Київ, 2017. 271 с.; Коваль А.П. Помпей Великий на війні із Серторієм: причини призначення та надані повноваження. *Матеріали XIII Міжнар. наук. конф. студентів, аспірантів та молодих учених «Шевченківська весна – 2015: історія»*. Київ: Логос, 2015. С. 476-479; Коваль А.П. Помпей Страбон: невідомий герой Союзницької війни. *Етнічна історія народів Європи*. 2016. Вип. 50. С. 4-11.

¹⁸ Федченко Є. Гендер та сексуальність у релігійних і соціально-політичних практиках та візуальній культурі Давнього Риму (I ст. до Р.Х. – I ст. після Р.Х.): дис... д-ра філософії: 032; 03; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2021. 276 арк.; Федченко Є. «Інший» на сцені: кросдресинг у давньоримському театрі та сучасній драг-культурі. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2024. Вип. 82, Т. 2. С. 49-58. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/82-2-8>; Федченко Є. Сексуальність і гумор у Давньому Римі: переосмислення та нові варіації. *Емінак*. 2019. № 3 (27). С. 189-200. DOI: [https://doi.org/10.33782/eminak2019.3\(27\).322](https://doi.org/10.33782/eminak2019.3(27).322)

Стародавньому Римі була результатом 4 факторів: 1) психологічного, коли міфи створювалися через відсутність відомих предків у римлян; 2) традиційного, який полягав у побудові подвійної структури суспільства (цензор і римський громадянин, патрон і клієнт); 3) військового, адже давньоримський соціум був результатом експансії; 4) колоніального, коли захоплення нових територій мало наслідком в тому числі формування нової моделі соціальних відносин (наприклад, еллінізація римської еліти).

Важливою подією, де обговорюються у тому числі результати досліджень про рецепції історії Стародавнього Риму в сучасності, є міжнародна наукова конференція студентів, аспірантів і молодих вчених «Imaginarium mundus: рецепції історичних та релігійно-міфологічних образів в сучасній популярній культурі (література, кінематографія, відеоігрова та музична індустрії)». У листопаді 2025 р. відбулася вже 8-а конференція, де співorganizаторами є кафедра історії стародавнього світу та середніх віків і Рада молодих вчених історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка¹⁹.

Після київської можемо проаналізувати галицьку школу дослідження цивілізації Стародавнього Риму, до якої входять історики зі Львова та Дрогобича.

Важливим інституційним осередком вивчення Стародавнього Риму у Львові є історичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка. Тривалий час на факультеті працював Олександр Бандровський, знаний дослідник історії Стародавнього Риму²⁰, чії учні продовжують досліджувати античність. Він є автором підручників з історії стародавнього світу та інтегрованого курсу з всесвітньої історії та історії України для 6 класу, а також автором праці про особливості викладання античної історії в школі²¹.

Складовою частиною історичного факультету ЛНУ імені Івана Франка є кафедра археології та історії стародавніх цивілізацій, де нині працюють такі науковці як Віктор Гуменний та Анастасія Баукова. В. Гуменний досліджує питання відносин між Римом і Парфією, пропаганду часів принципату та зовнішню політику Риму в 1 ст. до н.е. – 3 ст. н.е.²² Ним проаналізовано образ «чужинця» і «ворога» на прикладі відносин між Римом і Парфією. Історик вказує на особливості пропаганди Римської імперії у контексті військових кампаній на Близькому Сході. Так, важливе місце у пропаганді посідала титулатура римського імператора, тобто які епітети вживали після його імені та як часто

¹⁹ IMAGINARIUM 2025. VIII Міжнародна наукова конференція. URL: https://am.history.knu.ua/images/Projects/Conf_pro25.pdf

²⁰ Бандровський О. Дунайські племена та їх роль в зовнішній політиці Римської імперії в добу правління Августа та Тіберія. *Карпатика*. 2012. Вип. 41. С. 30-43; Бандровський О. Еволюція основних принципів та формування пріоритетних напрямів зовнішньої політики Римської імперії доби принципату. *Історичні студії*. 2007. Вип. 1: Проблеми давньої і середньовічної історії та етнології. С. 65-85.

²¹ Бандровський О. Методика викладання історії стародавнього світу в середній школі. Львів: Афіша, 2002. 328 с.

²² Гуменний В.Л. Храм Марса Месника (Templum Martis Ultoris) та офіційна пропаганда східної політики Риму в епоху Августа. *Наукові праці історичного факультету Запорізького нац. ун-ту*. 2016. Вип. 45. С. 299-303; Гуменний В.Л. Римська імперія і Парфія: політичні та військові контакти (кінець I ст. до н.е. – початок III ст. н.е.): дис... к. іст. наук. Львів, 2019. 295 с.; Гуменний В.Л. Провінційна політика Флавіїв і військова організація східного прикордоння Риму у другій половині I ст. н.е. *LAUREA III. Античний світ і Середні віки: Читання пам'яті професора Володимира Івановича Кадєєва*. Харків: «Контраст», 2021. С. 58-61.

проголошували імператором. В. Гуменний показав цю тенденцію на прикладі Траяна, який мав епітет «Парфянський». Щоправда останній був неофіційним у 114 р., а офіційним став через рішення Сенату у 116 р. Історик наводить цікавий факт про те, що завдяки своїм успішним військовим кампаніям Траян міг відсвяткувати стільки триумфів, скільки забажає. Ба більше, наступник Траяна Адріан (117-138) організував Парфянські ігри.

Варто відзначити, що на прикладі В. Гуменного можна побачити інституційний зв'язок різних шкіл, який проявляється через участь історика у конференціях у Києві та Харкові, та залученість до семінарів з викладання історії стародавнього світу в школі. В. Гуменний є учасником таких наукових конференцій: «Суспільства давньої, середньовічної і ранньомодерної доби та їх цивілізаційна спадщина: історія; релігія; культура» (КНУ), Каразінські читання (ХНУ), LAUREA III. Античний світ і Середні віки: Читання пам'яті професора Володимира Івановича Кадєєва (ХНУ).

Анастасія Баукова аналізує історію розвитку археологічної науки в ЛНУ Франка²³, а також є автором навчального посібника з античної археології²⁴.

Історію Римської імперії досліджує науковець з Дрогобича Олег Петrenchко²⁵. Він є доктором історичних наук, професором, завідувачем кафедри всесвітньої історії та спеціальних історичних дисциплін Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. У його науковому доробку є монографія про зовнішню політику Римської імперії у 1 ст. н.е.²⁶, монографія про особливості політики в Римській імперії за часів принципату, тобто за Октавіана Августа (27 р. до н.е. – 14 р. н.е.) і аж до кризи 3 ст. Науковець вважає, що за часів принципату Октавіан Август проводив вже самостійну зовнішню політику – без огляду на сенат. Водночас, О. Петrenchко зазначає про роль оточення на прийнятті рішень імператором. Історик наголошує, що у 1 ст. н.е. управління Єгиптом у порівнянні з іншими римськими провінціями на Близькому Сході, було більш ефективним. Він також є автором підручника з історії Стародавнього Риму²⁷. Варто згадати про особливості шкільної й університетської програми, де теми про Стародавню Елладу розглядаються більш детально, ніж про Рим, особливо про Римську імперію.

Третьою школою в Україні з вивчення цивілізації Стародавнього Риму є харківська. Її засновником можна вважати історика, антикознавця, археолога Володимира Кадєєва (1927-2012). Науковець створив середовище учнів, які продовжили вивчати теми, пов'язані з античними містами-державами Північного Причорномор'я – тематику, яку досліджував В. Кадєєв. Він брав участь у розкопках Херсонеса Таврійського і був співголовою Харківської

²³ Баукова А. Антична археологія в Львівському університеті. *Вісник Львівського університету. Серія історична*. 2014. Вип. 50. С. 123-138.

²⁴ Баукова А. Антична археологія: навч. посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 346 с.

²⁵ Петrenchко О. Суспільно-політичний розвиток Римської Імперії в I – на поч. III ст. н.е.: від «відновленої» Республіки до сенатської монархії. Львів: Львівський національний університет ім. І. Франка, 2009. 396 с.; Петrenchко О. Політичні репресії: Сулла та другий триумвірат. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*. 2013. № 32. С. 163-174.

²⁶ Петrenchко О. Зовнішня політика Римської імперії у I ст. н.е. Львів: Львівський державний університет ім. І. Франка; Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1998. 103 с.

²⁷ Петrenchко О. Історія Стародавнього Риму: підручник для студентів спец. 014.03 «Середня освіта» (Історія). Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2017. 576 с.

історико-археологічної спільки. Володимир Кадеєв проаналізував римські впливи на матеріалу культуру Херсонеса у 1-3 ст. Після того, як грецькі поліси потрапляють у сферу впливу, а потім і стають частиною Римської республіки у 3-2 ст. до н.е., у Великій Елладі, інтегральною частиною якої був і Херсонес, стають домінуючими римські впливи у культурі, економіці та політичному житті.

В пам'ять про науковий та освітній внесок В. Кадеєва у розвиток антикознавства, у Харківському національному університеті імені Василя Каразіна проводяться читання під назвою «LAUREA. Античний світ і середні віки». У червні 2025 р. були проведені вже шості читання²⁸.

Серед учнів В. Кадеєва можна згадати про Віктора Зубаря (1950-2009), який досліджував римські легіони на півдні Криму²⁹ та Херсонес Таврійський. В. Зубар був співавтором академічних праць про стародавню історію України³⁰, а також видання про античні міста Північного Причорномор'я з науково-популярної серії «Україна крізь віки»³¹.

Одним з учнів В. Кадеєва є декан історичного факультету Харківського національного університету імені Василя Каразіна, кандидат історичних наук, доцент Сергій Литовченко. Історик досліджує відносини між Римом та Вірменією у 1 ст. до н.е. – 1 ст. н.е.³²

Висновки. Таким чином в Україні дослідження цивілізації Стародавнього Риму є вагомим складовою сучасної української історіографії. Свідченням цього є функціонування трьох наукових шкіл: київської, галицької та харківської. Враховуючи той факт, що фахових античників в Україні не так багато, то кожен фахівець має унікальну експертизу з тематики, яку вивчає.

Заява про відсутність конфлікту інтересів. Автор заявляє, що не має жодного реального чи потенційного конфлікту інтересів (фінансового, професійного, особистого або інституційного), який міг би вплинути на результати дослідження, їх інтерпретацію або подання матеріалу в цій публікації.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

Література

- IMAGINARIUM 2025. VIII Міжнародна наукова конференція. URL: https://am.history.knu.ua/images/Projects/Conf_pro25.pdf
- LAUREA VI. Античний світ і Середні віки: Наукові читання пам'яті професора Володимира Івановича Кадеєва. Харків, 2025. 136 с. URL: <https://cutt.ly/YtVzhCyT>
- Бандровський О.** Вивчення історії стародавнього світу у Львівському університеті. *Археологічні дослідження Львівського університету*. 2005. Вип. 8. С. 115-121.
- Бандровський О.** Дунайські племена та їх роль в зовнішній політиці Римської імперії в добу правління Августа та Тіберія. *Карпатика*. 2012. Вип. 41. С. 30-43.
- Бандровський О.** Еволюція основних принципів та формування пріоритетних напрямів зовнішньої політики

²⁸ LAUREA VI. Античний світ і Середні віки : Наукові читання пам'яті професора Володимира Івановича Кадеєва. Харків, 2025. 136 с. URL: <https://cutt.ly/YtVzhCyT>

²⁹ Зубар В.М. Нове свідчення про римські війська у Херсонесі Таврійському. *Археологія*. 1993. № 4. С. 133-137.

³⁰ Крижицький С. (ред.). Давня історія України. Т. 2: Скіфо-антична доба. Київ: Інститут Археології НАН України, 1998. 494 с.

³¹ Крижицький С.Д., Зубар В.М., Русяєва А.С. Античні держави Північного Причорномор'я. Київ: Альтернативи, 1998. 352 с.

³² Литовченко С. Римсько-вірменські відносини в I ст. до н.е. – на початку I ст. н.е.: дис... к. іст. наук. Харків, 2003. 204 с.

- Римської імперії доби принципату. *Історичні студії*. 2007. Вип. 1: Проблеми давньої і середньовічної історії та етнології. С. 65-85.
- Бандровський О.** Методика викладання історії стародавнього світу в середній школі. Львів: Афіша, 2002. 328 с.
- Баукова А.** Антична археологія в Львівському університеті. *Вісник Львівського університету. Серія історична*. 2014. Вип. 50. С. 123-138.
- Баукова А.** Антична археологія: навч. посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 346 с.
- Гуменний В.Л.** Провінційна політика Флавіїв і військова організація східного прикордоння Риму у другій половині I ст. н.е. *LAUREA III. Античний світ і Середні віки: Читання пам'яті професора Володимира Івановича Кадєєва*. Харків: «Контраст», 2021. С. 58-61.
- Гуменний В.Л.** Римська імперія і Парфія: політичні та військові контакти (кінець I ст. до н.е. – початок III ст. н.е.): дис... канд. іст. наук. Львів, 2019. 295 с.
- Гуменний В.Л.** Храм Марса Месника (Templum Martis Ultoris) та офіційна пропаганда східної політики Риму в епоху Августа. *Наукові праці історичного факультету Запорізького нац. ун-ту*. 2016. Вип. 45. С. 299-303.
- Жданович О.** Аріанство в епоху Константина Великого. Київ: Інститут історії України НАН України, 2009. 222 с.
- Зубар В.М.** Нове свідчення про римські війська у Херсонесі Таврійському. *Археологія*. 1993. № 4. С. 133-137.
- Казьмирчук Г.Д.** (ред.). Історичний факультет Київського національного університету імені Тараса Шевченка: минуле й сьогодні. Київ, 2004.
- Калакура Я.С.** Українська історіографія: курс лекцій. 2-е вид., доп. Київ: Генеза, 2012. 512 с.
- Калакура Я.С.** Українська історіографія на переломі: від методологічного монізму до європейських орієнтирів. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2022. 464 с.
- Коваль А.П.** «Non expetere расет»: мотиви Помпея і Цезаря для війни. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія Історія*. 2017. Вип. 34, № 3. С. 21-25.
- Коваль А.П.** Військово-політична та суспільна діяльність Гнея Помпея Великого: дис... канд. іст. наук: 07.00.02. Київ, 2017. 271 с.
- Коваль А.П.** Помпей Великий на війні із Серторієм: причини призначення та надані повноваження. Шевченківська весна: історія: матеріали XIII Міжнар. наук. конф. студентів, аспірантів та молодих учених «Шевченківська весна - 2015: історія». Київ: Логос, 2015. С. 476-479.
- Коваль А.П.** Помпей Страбон: невідомий герой Союзницької війни. *Етнічна історія народів Європи*. 2016. Вип. 50. С. 4-11.
- Крижевський А.В.** Антикознавство в Університеті св. Володимира (1834-1919): дис... к. іст. н. Київ, 2015. 263 с.
- Крижицький С.** (ред.). Давня історія України. Т. 2: Скіфо-антична доба. Київ: Інститут Археології НАН України, 1998. 494 с.
- Крижицький С.Д., Зубар В.М., Русяєва А.С.** Античні держави Північного Причорномор'я. Київ: Альтернативи, 1998. 352 с.
- Лагодзінський В.В.** Антикознавчі студії М.П. Драгоманова: дис... к. іст. н. Київ, 2014. 196 с.
- Лебедева А.** Після 10 років на держслужбі вдалося повернутися до історичної спеціальності. Історія українки, що переїхала в Італію через вторгнення. URL: <https://cutt.ly/xtVIFvV7>
- Литовченко С.** Римсько-вірменські відносини в I ст. до н.е. – на початку I ст. н.е.: дис... канд. іст. наук. Харків, 2003. 204 с.
- Петречко О.** Антикознавство в Україні в другій половині ХХ століття (проблематика та огляд публікацій). *Дрогобицький краєзнавчий збірник*. 2003. Вип. VII. С. 434-445.
- Петречко О.** Зовнішня політика Римської імперії у I ст. н.е. Львів: Львівський державний університет ім. І. Франка; Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1998. 103 с.
- Петречко О.** Історія Стародавнього Риму: підручник для студентів спец. 014.03 «Середня освіта» (Історія). Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2017. 576 с.
- Петречко О.** Суспільно-політичний розвиток Римської Імперії в I – на поч. III ст. н.е.: від «відновленої» Республіки до сенатської монархії. Львів: Львівський національний університет ім. І. Франка, 2009. 396 с.

- Петречко О.** Політичні репресії: Сулла та другий тріумвірат. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія.* 2013. № 32. С. 163-174.
- Пількевич А.** Ветерани армії в структурі римського соціуму (I ст. до н.е. – початок II ст. н.е.). *Гілея.* 2010. № 34. С. 19-27.
- Пількевич А.** Реформи Гая Марія в системі політичних та соціально-економічних трансформацій в пізній Римській республіці. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія Історія.* 2017. № 132. С. 43-45.
- Пількевич А.** Розвиток ветеранського землеволодіння в I ст. до н.е. *Гілея.* 2009. № 26. С. 5-12.
- Пількевич А.** Структура відображення історико-міфологічних образів у відеоіграх MMORPG у жанрі фентезі. *Етнічна історія народів Європи.* 2019. Вип. 59. С. 104-107. DOI: <https://doi.org/10.17721/2518-1270.2019.59.18>
- Пількевич А.** Теоретико-методологічні перспективи сучасної популярної культури. *Етнічна історія народів Європи.* 2021. Вип. 65. С. 125-129. DOI: <https://doi.org/10.17721/2518-1270.2021.65.15>
- Пількевич А.** Трансформація моделі соціально-економічного устрою збройних сил Риму (кінець II ст. до н.е. – 117 р. н.е.): дис... канд. іст. наук: 07.00.02. Київ, 2010. 204 с.
- Пуховаць Д.** Навернення Константина Великого у християнство: традиція та реальність. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Сер. Історія.* 2009. Вип. 96. С. 52-55.
- Пуховаць Д.** Становище язичників у Римській імперії в 380-ті рр. від Р.Х. за промовою Лібанія «Про Храми». *Емінак.* 2020. № 3 (31). С. 189-198. DOI: [https://doi.org/10.33782/eminak2020.3\(31\).447](https://doi.org/10.33782/eminak2020.3(31).447)
- Ставнюк В.** Актуальні питання дослідження античної цивілізації. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія Історія.* 2006. Вип. 83. С. 81-82.
- Ставнюк В.** Історія Давньої Греції. Навчальний посібник. Чернівці: «Місто», 2022. 552 с.
- Ставнюк В.** Античні студії і формування історико-філософських поглядів Михайла Драгоманова. *Український історичний журнал.* 1998. № 6. С. 46-54.
- Ставнюк В.** Латинська мова. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Аквілон-Плюс, 2009. 352 с.
- Ставнюк В.** Латинська мова. Практикум: практичні заняття, класичні та християнські тексти, словник. Київ: Аквілон-Плюс, 2000. 240 с.
- Ставнюк Віктор Володимирович. URL: <https://am.history.knu.ua/gallery/category/4-3>
- Федченко Є.** Гендер та сексуальність у релігійних і соціально-політичних практиках та візуальній культурі Давнього Риму (I ст. до Р.Х. – I ст. після Р.Х.): дис... д-ра філософії: 032; 03; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, М-во освіти і науки України. Київ, 2021. 276 арк.
- Федченко Є.** «Інший» на сцені: кросдресинг у давньоримському театрі та сучасній драг-культурі. *Актуальні питання гуманітарних наук.* 2024. Вип. 82. Т. 2. С. 49-58. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/82-2-8>
- Федченко Є.** Сексуальність і гумор у Давньому Римі: переосмислення та нові варіації. *Емінак.* 2019. № 3 (27). С. 189-200. DOI: [https://doi.org/10.33782/eminak2019.3\(27\).322](https://doi.org/10.33782/eminak2019.3(27).322)
- Шіцина К.В.** Політична діяльність Сулли під час Мітрідатових війн. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія Історія.* 2009. Вип. 96. С. 60-62.
- Шіцина К.В.** Суспільно-політична діяльність Луція Корнелія Сулли: дис... к. іст. н. Київ: 2011. 199 с.

Перше надходження – 14.03.2026
Прийнято до друку – 05.05.2026
Оприлюднено на сайті – 15.05.2026